Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
АДРЕС: Йошкар-Ола, Пограничный урем, 45, „Ямде лий“ редакций.

Волжск оласе Пионер пӧрт пелевсе рукодельный кружок пашам сайын ышта. Снимкыште: кружок член-шамыч (шола гыч пурлашке) Лида Зырянова, Таня Бярменкова, Гая Гребнева, Соня Игошева, кружок вуйлатыше Л. А. Потацева да Рая Просвирнова.

Фото А. Овечкинын.

Олимпиадылан ямдылалтса!

Йоча творчествын кокымшо республиканский олимпиада 1941 ий 25 июнь гыч 15 июль марте эртаралтеш.

Олимпиадын цельже массовый йоча самодеятельный творчествын кушмыжым, наука, техника областьыште йоча творчествын да массовый самодеятельностын умбакыже кушмыжым ончыктымаш.

Олимпиадылан ямдылалтмаш да тудым эртарымаш школышто успеваемостым йӧтлалмаште да дисциплиным пеҥгыдемдымаште полшышаш.

Йоча творчествын республиканский олимпиадыштыже художественный самодеятельность кружоклаште, технический да спортивный секцийлаште пашам сай да отлично тунемман дене пырля сочетатлен моштышо тунемше-шамыч участвоватлен кертыт.

Йоча творчествын республиканский олимпиадыштыже йоча коллектив да посна исполнитель-шамыч самодеятельностын чыла видше денат (творчество, физкультура да спорт) шкеныштын сеҥымашыштым ончыкташ выступатлат.

Республиканский центрлаште олимпиада почылтмылан йоча изобразительный искусствын да юный техник-шамычын пашаштым ончымо выставка организоватлалтеш.

Республиканский олимпиада марте йоча самодеятельность творчествым ончымо школьный смотр, районный да олаласе олимпиада ден выставка-шамыч эртаралтыт.

Йоча самодеятельность творчество смотрлан ямдылалтмашым да эртарымашым школлаште 5—7 еҥган комиссий вуйлата. Тушко школа директор, учитель да комсомольский, профсоюзный организаций, искусство пашаеҥ-шамыч гыч представитель-шамыч пурат.

Школьный, районный да оласе йоча творчество олимпиада эртарыме срокым верласе оргкомитет-шамыч установитлат.

Республиканский йоча творчество олимпиадылан ямдылалтмым да эртарымашым оргкомитет-шамыч вуйлатат. Тушко партийный, советский, комсомольский, профсоюзный организаций, калык туныктышо орган, физический культура ден спорт комитет, литература, искусство, наука ден техника да йоча внешкольный учреждений-шамыч гыч представитель-шамыч пурат.

Республиканский йоча художественный самодеятельность олимпиадыш участник-шамычым соответствующий оргкомитет-шамыч ойырат. Республиканский олимпиадыш оргкомитетын разрешенийже деч посна каяш ок лий.

Сборым сайын эртарена

Мемнан школышто тунемме ий тӱҥалтышыште 125 пионер ыле, а кызыт 140 пионер уло. Нунын кокла гыч 70 пионерже отличник да ударник улыт. Пионер паша ӱмасе дене таҥастарымаште ятыр саемын. Сбор оҥайын эрта. Ме тушто йӧратыме вождь-шамычын да нунын соратникыштын илышыштым тунемына. „Пионерская правда“, „Ямде лий“ газета гыч оҥай статья-шамычым лудына. Адак пионер-шамычын дисциплинышт, тунеммышт нерген кутырена, кӧм кӱлеш гын, критиковатлена. Мемнан ятыр пионер-шамыч музыкальный кружокышто участвоватлат, нуно сборыштат балалайкым, гитарым шоктат. У муро-шамычым тунемына, модына.

Байдуков Володя.
Моркинский район, Шиньшинский средний школа.

Йошкар-Ола 5-ше номеран школын 4 ше „А“ классыште чыла предмет денат отлично отметка дене тунемше-шамыч (шола гыч пурлашке): Великжанин Владимир, Дьячкова Тамара да Русов Юри.
Фото С. Чуршуковын.

Кружок-шамыч пашам сайын ыштат

Мемнан школышто шуко кружок-шамыч организоватлыме: хоровой, танцовальный, драматический, исторический, литературный да молат. Нуно пашаштым чыланат сайын расписаний почеш ыштен шогат.

Драмкружок М. Шкетанын „Ачийжат - ввийжат“, „Кодшо румбык“ пьеса-шамычым сайын модын ончыктен. Терентьев Николай, Изергин Николай, Иванов Николай да Дмитриева Елизавета драмкружокышто эн активно участвоватлат, нуно рольым пеш мастарын модыт.

А. Николаев.
Моркинский район,
Шиньшинский средний школа.

Юный шеф - шамычын
Всесоюзный соревнованийышт

Шкенан колхозышто презе-шамычым шефыш налына

Ме „Пионерская правда“ газета гыч кесовогорский юный животновод-шамычын письмаштым лудын лекна.

Кесовогорский школын пионерышт-шамыч шке колхозыштлан самырык вольык-шамычым ончаш полшат. Тыге нуно колхозлан да шкенан родинылан пеш

кугу пайдам кондат. Нуно „Пионерская правда“ гоч чыла школьник ден пионер-шамычым шке колхозышто самырык вольык-шамычым шефыш налаш да сайын ончен куштышаш верч соревноватлаш тӱҥалаш ӱжыныт. Тиде ой мыланна пеш келшыш. Мӧҥгыштӧ гын, ме аваланна, ачаланна вольык ончаш эреак полшена. А вот колхозлан презым, чомам ончаш але марте полшен онал ыле.

Школа директор Иван Павлович дене шкенан „Марий ял“ колхоз правленийышке каенат, тидын нерген председатель дене каҥашена. Вара ойырен налме презе-шамычланна лӱмым пуэна. Кажне кечын презым эрыкташ, шарыштым вашталташ, яндар южышко луктын коштыкташ тӱҥалына. Презе ончышлан пукшаш, йӱкташ полшена. Тыге ме тунемме ий пытымешеш яндар, таза презым ончен куштена. Тиде мемналан тунемме пашаште ныгунарат огеш мешае. Ме сай да отлично гына тунемаш тӱҥалына.

Антонова София,
Зубанова Клавдия,
Савинова Валентина,
Пильщикова Вера.

Йошкар-Олинский район,
Б.-Чигашевский НСШ,
6-шо „А“ классыште тунемше-шамыч.

Самырык вольыкым ончаш тӱҥалына

Ме Ноля-Вершинский начальный школышто тунемше-шамыч, „Ямде лий“ газетеш печаталтше кесовогорский пионер-шамычын обращенийыштым лудын лектын, шкенан колхоз фермыште улшо самырык вольык-шамычым шефыш налаш решитлышна.

Теве Субботин Геннадий, Кудрявцев Роман, Плотникова Нина да Кузьмина Анастасия презе-шамычым ончаш налаш келшышт.

Ынде нуно урок деч вара фермыш миен презе-шамычым пукшаш, йӱкташ да яндар южыш лукташ тӱҥалыт.

Тыге нуно колхозлан да государствылан пеш кугу кӱлешан пашам ышташ тӱҥалыт.

Белоусов Андрей.

4-ше класс,
Йошкар-Олинский район.

ЧОМАМ ОНЧАТ

„Марий“ колхозысо тунемше пионер-шамыч Богданов Сергей, Озеев Алексей, Петров Владимир да моло тунемше-шамычат колхозын чома-шамычым кеҥежымак шефыш налыныт. Нуно чома - шамычым эрыкташ, мушкаш тӱҥалыныт.

Чома-шамыч ончыч лӱдыт ыле, варажым эркын-эркын тунемыныт. Чома-шамыч шке йолташыштым палат. Нуно кеҥежымсе дене таҥастарымаште ятыр кушкыныт, виеныт.

Кызыт пионер-шамыч талгыдым кушкыж шинчын кошташ туныктат.

Илларионов Володя.
Параньгинский район,
„Марий“ колхоз.

101

ЧКАЛОВ ДЕН ЙОЧА-ШАМЫЧ

(Валерий Павлович Чкаловын колымыжлан эрла кок ий шуэш)

Снимкыште: Валерий Павлович Чкалов ватыже—Ольга Эразмовна, Игорь эргыже да Валерий ӱдыржӧ дене. 1937 ий.

1936 ийыште, кеҥежым Чкалов дек пионер-шамыч миеныт. Нуно школышто сборым эртарынешт улмаш, сандене Валерий Павловичым ӱжаш миеныт. Сбор 20 июльышто эртышашлык улмаш. Валерий Павлович шыргыжале:

— 20 числалан нигузеат ом керт. А теве иктаж лу кече гыч обязательно мием да тунам путырак шуко оҥайым ойлем.

Йоча-шамычын чурийыштышт ойганымым ужын ешарыш:

— Уке, те ида ойгыро. Теве ужыда, тыландак оҥай лиеш. Онталаш — мыйын тыгай койыш уке!

Чынак ик мыняр жап гыч йоча-шамыч Чкаловын Сталинский маршрут дене перелетшо нерген колыныт. Эше тудын сборыш мийме деч ончычак йоча-шамыч „Пионерская правдаште" Чкаловын статьяжым лудыныт:

„Йоча-шамыч! 20 июльышто мый да мыйын кок йолташем: пилот Байдуков да штурман Беляков дене кугу беспосадочный перелетыш кайышна"...

Статья тыгай мут дене пыта:

„Сталинский маршрут перелетышто участвоватлыше-шамыч деч чыла йоча-шамычлан шокшо салам!"

Москваш, Щелковский аэродромыш герой-шамычын толмышт кечын, аэродромышто ен-шамыч кокла гыч изи гына йоча Чкалов дек миенат, куртко шокшыжым кучен тыге каласен:

„Чкалов чӱчӱй, пӱгырныян мый тыйым ӧндалам!"

* * *

Валерий Павлович шке шочмо Васильево олаш машина дене миймыже годым, йоча-шамыч йӱк вигак ик пӧрт деч вес пӧрт дек чарген шоктат ыле:

— Чкалов! Чкалов!!

Чкалов миймекыже кеч кунамат школыш пурыде кодын огыл, пура да йоча-шамыч дене шуко часым кутыра, веселитла улмаш, ковдымо пӧлӧк-шамычым: я самолет модельым, я эше иктаж мом пӧлӧклен пуэден.

Иктаж палмыж дек Чкалов пурен гына шуэш, тидын верген вигак йоча-шамыч пален валыт да пӧртӧ воктен погынен вучат, жапын-жапын омсаш ончалыт ыле. Чкалов лектын гына шуэш, йоча-шамыч уло тӱшка дене тудым йыр шыр-шыр авырен шогалыт. Валерий Павлович йоча-шамычым пуйто лӱдшын ончалын кычкырен:

— Адак тыште улыда? — да тунамак йоча тӱшкаште палыме шала ӱпан йочам кычал муын, тудлан парням рӱзен ойлен:

— Ынде кум кече лиеш мый тыйым ужам, эр гыч кас марте мыйын почешем курштала, а школыш гын тыйым очыни кампетке денат онтален пурташ ок лий... Шого теве мый тендан деч кудовече шеҥгеч шылаш тӱҥалам. Савар гоч...

— А ме савар ӱмбаланат кучена!—тудо, шала ӱпан йоча лӱдде вашмутым пуа да Валерий Павлович формо дене огыл, тыгылай шем пинчакым орден деч посна чиймым ужынат, йодыштеш:

— Чкалов йолташ, я орден-шамычетше кушто?

Валерий Павлович мыскарам ойлен утлынеже:

— Мӧҥгеш коденам. Эргылан.

Но тидлан йоча шинчын пелешта:

— Орден-шамычым кодаш тыйын прават уке! Мый шинчем.

— Ужат могай! Тудлан мыйын правамат пале! — Чкалов ӧрын кычкырале...

* * *

Валерий Павловичын шуко тӱжем самырык йолташыже кокла гыч шукыштым тудо лӱм гычак пала ыле, да нунын дене тӱрлӧ паша нерген кутыркален, шуко годым шкеж декат ӱжеш ыле.

Ик гана Валерий Павлович опытный конструкций заводышто выступатлен.

Валерий Павлович Чкалов. 1935 ий.

Залыште колышташ мийше-шамыч коклаште Валерий Павлович аважын ончылно шинчыше изи йочам ужын. Аваже заводысо инженер улмаш.

Чкалов выступатлымыже деч вара саде изи Марк лӱман йочам шкеж дек ӱжӧ да тудын вес ийыште школыш кайшашлыкшым палыш.

— Ну, овчо,—Валерий Павлович ойла,—тылавет „отлично" гына тунемаш кӱлеш.

Марк тудым тыгак лиеш маньы торжественно ӱшандарыш.

Тиде кутырмым Чкалов мондея огыл. Иктаж ият пелэ гычын Чкалов адакат тудо заводышкак миен да Маркын аважым ужын, шыргыжалын каласен:

— Марк отметкан дневникшым пеленже валын мый декем толжо.

Йоча Чкалов дек шке шӱжарже дене пырля миен. Валерий Павлович эше мӧнгыштыжӧ уке улмаш, а Игорь Чкалов дек школысо йолташ-шамычышт погыненыт, да туге модын толашеныт, тиде жапыште омса гыч пурен шогалше Валерий Павловичым тевe-тевe йол ӱмбач шӱкал шуат.

Чкалов шкеат йоча-шамыч дене пырля модаш тӱҥалын. Вара Маркын дневникыштыже отметка-шамычым ончен лекмекыже йочам шке обещанийжым мондыдымыжлан моктен. Вара прощатлен каласен:

— Моло четвертьлаштат тыгай отметка-шымычымак кодо!

* * *

Шке кудовече гоч эртен кайшыжла Валерий Павлович шуко гана шкенжым йыр авырен шогалше йоча-шамыч деч шыргыжын йодыштын:

— А, ну, каласыза, кӧ „посредственно" отметкым налын?

— Миша! Миша!—йоча-шамыч ик йӱкын кычкыреныт.

— Э... Э.. пашат пеш томам! Тыгеже тый дечет могай герой лектеш?

Миша я чеверген, я ошемын да Валерий Павловичлан ӱшандарен: „теве ужыда, честный пионерский, вес ганалан тидым тӧрлатем". Чынак ик мыняр жап гычын тудо шке отметкыже дене моктанаш куржын миен.

* * *

Исторический перелет-шамыч деч вара Чкалов пеш шуко письмам наледен.

Теве вине письма-шамыч гыч ужаш:

„Шерге Чкалов йолташ!

Мыланем кандаш ий. Туге гынат, тыйын пеш мӱндӱркӧ, йӱштӧ вошт чоҥештен коштметым да ошо-шамыч декат миймэтым мый шинчем. Ала ошо-шамыч тыйым обижаят манын, мый тыйын верчет эртак лӱдын иленам. Нуно шыде улыт. Мыят летчик лиям, но мый тугай самолетым шонен луктам, кудын дене: чоҥешташ, мланде ӱмбалне кудалышташ, вӱд ӱмбалне ийын кошташ да вӱд йымачат каяш лийже. Ме чылан, Клин-железнодорожный йоча-шамыч тыйым йӧратена да тый гаетак герой линнева. Тыйым, Чкалов йолташ шупшалам!

Леля Базаров".

Чыла йоча-шамычат Чкаловым чот йӧратат. Нунын ик чапле шонымаш—„Чкалов гай лияш!" Тиде шонымаш йоча-шамычын вуйышт гыч ок лек, а Чкаловым, калык геройым шинчыше, тудым эреак пагален, йӧратен шарныше йоча-шамыч тӱжем дене огыл, миллион дене улыт. Нунын гыч шукыжо летчиклан тунем шуын, мемнан элын Чкалов гаяк виян, патыр, лӱддымӧ орелышт лийыт.

Итало-греческий война

Балканский полуостровын западный побережьыштыже улшо изи гына Албания элым 1939 ийын тӱҥалтышыштыже Италия шупшын налын ыле. Тунам Италия Албанийым шке мландыж деке ушен. А ме шинчена, Албания Греция воктен. Октябрьын мучашыштыже итальянский войска-шамыч тышечын границышке вончен да греческий войска-шамыч дене военный действийым тӱҥалыныт.

Греко-албанский граница курыкан, пураш лийдыме верыште кая. Южо курыкыштын кӱкшытышт 300 метр. Тыште йӧнан корно-шамыч пеш шагал улыт. Курыкласе шуко йолкорно дене йолешке да мула-шамыч веле каен кертыт.

Иностранный газета-шамычын увертарымышт почеш кредалмаш тӱҥалмешке итальянский командований у фронтышко 12 дивизий наре поген. Тиддеч вара фронтышко у итальянский подкреплений-шамыч толыныт. Итальянец-шамычын танковый да моторизованный частьышт шуко уло, но кредалмаш курыкан верлаште каймылан лийын, нунылан действоватлашышт каньыле огыл.

Греция границыште 10 угла дивизийым поген. Греческий армийыште мирный жапыште 90.000 еҥ шотлалтын, но военный жапыште всеобщий мобилизаций дене тудым 500.000 еҥышке шукташ лиеш.

Греция Англия деч полышым валеш. Англия Грецийлан полшымыжо дене шке противникше — Италийлан эҥгекым ыштынеже. Английский военный корабль-шамыч греческий портлашке толыныт. Английский самолет-шамыч греческий аэродромла гыч действоватлат. Английский войска шамычын отрядышт ятыр греческий островлашке, мутлан, Криг островышко волен шинчыныт, да нуным аралат. Англия Грецийышке шуко снаряженийым колта.

Италийлан Албанийышке ешартыш вийым теҥыз дене Отранто пролив гоч вончыктарашыже логалеш. Тидын дене английский авиаций пайдалана. Тудо итальянский войска-шамычым пароходыш шичме портлаштат, каймышт годымат да нунын корабль-шамыч гыч волымо портыштат бомбардироватлат. Отрантский проливыште итальянский транспортлашке английский военный корабль-шамыч войска дене нападатлат.

Военный действийын первый кечылаштыже итальянский войска-шамыч греческий территорийышке икмыняр пурен кертыныт. Но вараже грек-шамыч контрнаступленийым тӱҥалыныт. Кызыт кредалмаш Албанийыште кая. Грек-шамыч албанский ола шамычым Корицым (Корча), Эрсекем, Поградецым да молымат сеҥен налыныт. Итальянский войска-шамыч бой дене чакнат.

И. АЛЕКСАНДРОВ.

АЙСТА ТЕЛЕ ЮЖЫШ ЛЕКТЫНА

Йоча-шамычын вучымо теле толын. Нуно ойлат: „Телат сай, кеҥежат сай“. Кеҥежым йўштылаш коштащ, чодрашке, олыкыш экскурсийым ыштащ, саска погаш коштащ лиеш. Телымат сай: кö тендан кокла гыч ече дене тура курык гыч мунчалташ, пасушто, чодраште кошташ, коньки дене ий ўмбалне мунчалташ ок йöрате? Чыланат йöратеда.

Мыят изием годымак шкенан Тумер ял воктене (Сотнурский районышто) курык гыч ече дене мунчалтылаш пеш йöратем ыле. Мемнан ял гыч школышко 2 километр лиеш. Ме школышкат чылан ече дене коштына ыле. Чўчкыдын чодраш каен, военный модыш дене, шкеван йöратыме моло модыш денат модына ыле. Тыге мый изинекак ече дене сайын кошташ тунемым. Йошкар Армийыште тидым эше сайынрак пеҥгыдемдышым.

Мыланем ече дене соревнованийлаште шуко гана участвоватлаш логалын. Мый Горькийыштат, Москваштат соревнованийлаште ятыр гана участвоватленам, шуко премийым налынам. Кызыт мый „Лесосплав“ обществын ече дене чемпионжо улам. 10 километрым 38 минутышто, 20 километрым шагатат 18 минут да 51 секундышто каенам.

ГРИГОРИЙ ИВАНОВИЧ ПАВЛОВ ече дене прогулкышто.

Фото М. Чуршуковын.

Йоча-шамыч! Тыланда чылаландат ече дене сайын коштын мошташ тунемман. Ечыда уке гын, шке ыштащ лиеш. Куэ ече утларак сай. Ече тоя вече кўкшыт лийман. Ече дене коштмо годым могыреш кугун чияш ок кўл. Кидеш пижгомым чийман. Левырак кече годым ече начар кая. Но леве годымат ече дене сайын кошташ лиеш. Тидлан ече пундашеш мазьым шўрыман. 3 гыч 15 градус марте йўштö годым Васильевын 18 № ан мазьше келша. Мазьым кид дене 2—3 вычкыж лончым ыштен шўрыман.

Кузе ече дене кошташ тунемаш?

Первыяк кум-ныл гана тоя деч посна коштман. Кунам те тоя деч посна кошташ тунемыда, тунам иже кидышкыда тоям налза. Тоя дене эн первояк „русский ход“ дене коштса: ечым алмаш-алмаш ончыко налын кайыза. Варажым „финский ход“ дене тунемза. „Финский ход“ дене кайыме годым кок тоя дене иканаште шўкалыт. Варажым курыкышто мунчалташ тунгалаш лиеш.

Йоча-шамыч! Айста чыланат ече ўмбаке шогалын, яндар теле южыш лектына, кап-кылнам тазангдена!

СССР-се ече спортын мастерже—**Г. И. Павлов.**

ПЕҤГЫДЕМЫН КУШКАМ

Эр зарядкым ыштышлан кажне эрдене 20 минут жапым ойырем. Зарядкым ыштымаш — кочмо гаяк кўлеш. Тыге эр еда зарядкым ыштыме дене мый нигунамат ноймашым ом шиж.

Куржталмаште, иймаште, ече дене коштмаште моло йоча-шамыч деч эре ончылно улам. Ынде лум возын, ече дене прогулкыш коштам. Изинекак пеҥгыдемын кушкын, Йошкар Армийын тале боецше лиям.

Юмашев Коля.

Йошкар-Ола,
4-ше №-ан школа,
5-ше „А“ класс.

Телым куанен вашлийынам

Мый ече да коньки дене мунчалташ пеш йöратем. Школа гыч толамат кочкам-йўам да яндар теле южыш лектам.

Мый кызыт ече дене тўрлö ход-шамычым тунемам. Тиде жапыште „финский ход“ дене сайын да писын кошташ тунемынам. Кызыт „смешанный русский ход“ дене тренироватлалтам. Нине ход-шамычым тунем шумек, мый БГТО значоклан нормым сдатлаш тўҥалам.

Иванов Вилен.

7-ше „А“ класс,
Куракинский средний школа,
Параньгинский район.

ЕЧЕ ДЕНЕ.

Звениговский район, Красноярский НСШ-се сўретлыме кружок член СИНИЧКИН САНЮН сўретше.

Каныш кечын
Йолыш ечым
Чиен лектын,

Кожла деке,
Курык деке
Кайышна.

Толна шукын.
Тура курык,
Пу кидетым!

Таче эрак
Ме тый деке
Толынна.

Теле шуын.
Первый лумым
Тошкена ме.

Таче велэ
Ош лум веле
Мыланна.

Кажне кечын
Чапле ечым
Чиена ме,

Лум каймешке
Мунчалташже
Пижына!

Сергеев Миша.

Сотнурский район,
Кужерский средний школа,
9-ше класс.

Соревнованийлан ямдылалтам

Мый ечым чиемат, кече еда олыкыш, чодраш прогулкыш коштам, тренировкым ыштем.

Мыланем ече дене районный соревнованийыште кок гана участвоватлаш логалын. Первый ганаже нылымше верым гына налынам ыле, а кодшо телым первый верыш лектым. Теҥият ече дене соревнованийыште участвоватлаш тўҥалам. Кызыт тидлан эре тренироватлем.

Шукерте огыл изам мыланем отлично тунеммемлан ечым да лыжный костюмым налын пуыш. Мый вашке ГТО, ПВХО, Ворошиловский стрелок значок-шамычлан нормым сдатлем.

Григорьев Витя.

Моркинский район,
Весь Шургинский средний
школа, 8 класс.

Ечызе-шамычлан каҥаш

Чыла йошкарармеец гаяк ече дене сайын коштын моштат. Нунылан ече дене коштын моштымаш, белофинн-шамыч ваштареш кучедалмаште, шкеныштын йöратыме родинам аралымышт годым пеш кўлын.

Пионер ден школьник-шамыч шарнышаш улыт, вет нуно Йошкар Армийын ончыклык боецше-шамычлан шотлалтыт, садланак нунылан кызытак лыжный техникым тунемаш кўлеш.

Ече дене сайын кошташ тунемашлан лыжный прогулкым, вылазкым, куржмашым эртараш, интересный военный модышышто участвоватлаш кўлеш. Шкендычын ече, тоя да чием лийже.

Ечым ечызын кидым кўш нöлтымö кутышаным ойырен налман. У ечым кўртньö комака, плита, жаровньо ўмбалан да моло вереат изиш ырыктымек, пу смола дене сайын смолитлаш кўлеш.

Коштмо годым ече йол гыч ыныж яклешт манын, носковой ременьыш резина але ремешок ыштaлтеш. Вылазка, соревнований пытымек, ечым лум деч да ий деч сайын эрыктен, кукшо шовыч дене кошкымеш ўштмек, распоркыш (сўретым ончо) шогалтыман. Ечым юалге верыште кучыман.

Ече дене коштмо годым кид копа ынже нойо да ече тоя мучыштaлт ыныж воч манын, тоян кўшыл мучашкыже вычкыж ремень але лампе ташма дене ыштыме онго пыжыктен шындалтеш.

Чиемым кеч могайымат чияш лиеш, но кўкшö таганан ынже лий да шке йол размерет деч 1—2 номерлан кугу лийже.

Чиемым, носковой ременьым да молымат эре кошташ да коям але касторкым шўраш кўлеш. Металлический ужаш-шамычым рўдаҥгме деч вазелин дене шўрыман.

Ече ўзгар-шамычым сайын кучымо дене тудым шуко жап аралаш лиеш.

СССР спортын заслуженный мастерже —
В. Серебряков.

Кö пашам ышта—тудын лиеш чыла

Мутшо—Й. ФЕДОТОВЫН *Сўретше—Г. КИТАЕВЫН*

Мамык лум йоген эрден,
Мунчалташ кўлеш ечат.
Пўсö ечым шке ыштен,
Мунчалтен кертат тыят.

Эх, каток коеш ший гай;
Чий коньким—модаш пеш сай.
Ыштышна ме тудым шке,
Еҥын полыш вучыде.

Кö вуча гын ямде ечым,
Кö вуча гын ший катокым,—
Тудын ок лий катокшат,
Чапле, писе ечыжат.

ЛИТЕРАТУРНЫЙ СТРАНИЦА

Шольым-шамычлан

Кас.
Вичкыж мардеж
Камыш[1]) кокла гыч модын,
Выжгыктен куржеш.
Шӱдыр шамыч
Лӱнгалтат, йӱлалыт...
Тылзе
Кылмыше сангажым,
Эртен кайше
Ош шовыч гай пыл дене,
Ӱштылеш.
Вот тыгай кастене,
Шольо-шамыч,
Мый шарнем тендам.
Мыйын ончылнемже
Ий ден леведалтын
Шып гына Амур кана.
А лектат гын таче
У конькым чиялын,
Мардеж семын талын
Сае чымалташ;
Изе годсо семын,
Йошкар галстук дене...
Онгым оварталын
Южым авалташ.

* * *

Кас,
Вичкыж мардеж
Камыш кокла гыч модын
Выжгыктен куржеш.
Мунчалташ ом лек мый,
Яра мый омыл,
Изат комсомолец—
Пограничник,
Шочмо мландым
Оролаш кӱлеш.

ЧАЛАЙ ВАСЛИЙ.
Ноябрь 1940 ий.
Амур сер.

[1]) Камыш—омыж.

ТЕЛЫМ

(Тумер ял вонтене)

Але эр. Кожеран кумда курык шенгечын
Лектеш кече кавам йошкартен,
Кетен[1]) гай ош пасум чевертен.
Эрдене эрак ачам чиен шӱшкан ечым
Чоя рывыж кышам муылден,
Кожла веке кая эскерен;
Йылгыжалше лум-вач кудалеш шем пийнаже;
Ош тулупым чиен чодра
Шып шога да эркын нера.
Тумына кече нӧлтымӧ времам аман шижын—
Идым пече шенгач тарванен,
Пура отышко шып чонгештен...
Кичкылдалын колхозын ош алашажым
Кочаемже пулен кудалеш,
А тергорно шийла йылгыжеш...
Кӱшкырак кӱзен кече онча, шыргыжалын
Чевер йолжым кумдан шаралта;
Изи рвезе лектеш мунчалташ;
Ачаем пӧртылеш... Пычал пужо вoктене
Лый-лой-лой рывыж поч лупшалтеш.
Корно дене Шемеч кудалеш.
Тыгай сӱрет южгынам мемнан дене
Коешат—куанен сӱретлем.
Ой моткоч, вер шӧрнам йӧратем!

Осмин Йыван.

[1]) Кетен—каленгор (эрвел марий мут).

Тунемалын толмо мӧнгӧ

Урокна отлично эртыш,
Молан огыл куанаш?
Авай деке, мӧнгӧ,—пӧртыш
Весела миял пураш.

Сайын кочкын, каналталын
Шикшалтна ме ий ӱмбак.
Ер ӱмбалже ший салмала
Кече ден йолга умбак.

Тый, коньки, чымалт-ян талын
Тек шыдештше йӱштӧ ий!
Кажне кечын мунчалталын
Вуй кана, лиеш лыҥ вий.

Кече эркын шылже велэ,
Ер ӱмбал тугак лӱшка.
А мардеж кас кече велым
Утларак сырен шӱшка.

Тунемалын толмо мӧнгӧ
Вет тыге канаш онгай.
А вара миялын мӧнгӧ
Ямдылаш урокым сай.

Дмитриев Федор.
Сернурский район,
Аслан ял.

Петрусь куанен

Эрдене Днестр йоген,
Кече, йӱд шуко эртен;
Кенгежат шыже ден вашталталтын.
Тыгак шыже эртен,
Тунемде, паша ден—
Модашат ярсен огыл Петрусь.
Кугырак-шамыч деч,
Южгынам ачаж деч
Колын, пуйто Восток велныла,
Куштo эл пeледеш,
Йошкар знамя лойга
Тушто чапле илаш чылалан.
Тушто кажне енгжат
Кугыжат, изижат
Шонат гын тунемше лияш
Кертыт лийын чылан
Инженер, капитан,
Кертыт летчик лийын кӱш
чонгешташ.

А вот тыште молан,
Изылан, кугылан
Огеш лий тунемаш кӧ лийнет?
Петрусь чот шонен.
Тӱрлӧ ушыш пурен -
Но кузе шоныметым шуктет?
Тудо кӱтым кӱтен,
Поян дене илен
Кече, йӱд эреак йӧсланен.
Но кӧлан каласет —
Шоныметым ойлет

Если тыйым тангастарат вольык
ден.
Толын шыже уэш...
Петрусь раш ужеш,
Кузе писын Восток велчынла
Танк-шамыч эртат,
Кавалерий эрта,
Тале Армий лектеш пырдыжла.
Йӱк ура шергылтеш...
Петрусь чот куржеш,
Командирым ужнеже тудат.
— Йӧраталме изаем,
Пу кидетым кормыштем
Вучышна тендам пеш чот !мeат!"
Командир шыргыжеш.
Петрусь бак ончалеш,
Веселан ойла тыгерак:
— „Иза-шольо-шамычна!
Мемнан куго элна
Конден тыш веселам тендалан.
Да теат мемнан гай
Илыза ик еш гай —
Огеш лий тыште пан нигунам.
Пусть тыгай йочадат,
Тиддечат изыжат
Пелед кушкышт чылан пиалан!"
Петрусь куанен,
Шыргыж воштыл ончен
Командирым—советский айдемым
Тӱрлым-тӱрлым шонен.
Кидше дене саламлен
Мӱгырен кайше танк - влак
колонным.

Макс Майн.
Йошкар-Ола, 1940 ий.

Поезд дене

Пасу, чодра йогат вӱдла,
Вержат сӧрал коеш йыр-ваш.
А поезд койын ялт пикшла
Вияш рельс ден чыма Москваш,
Кас кече йошкарген волен
Мӱндӱр чонга шенгак пура.
Тул шолгым сер тӱреш шулен
Умбалне кава тӱр йӧра.
Шуэш оляа пычкемышалт
Ояр кенгеж кас, умыр пеш.
Да ший кидшол гай тылзыжат
Пыл лаштыкла шенгеч лектеш.
Лӱп шокшо южым юлангден
Лишемын эркын тымык йӱд.
Кодеш тура серлаже ден
Торашке йылгыж Волга вӱд.
Нымо йӱкат ок шокто. Лач
Вагон орва-влак мутланат.
Йыр пӧртын чойн корно вач
Чылан танг куржыт да мурат.
Пасу, чодра йогат вӱдла,
Вержат сӧрал коеш йыр-ваш.
А поезд койын ялт пикшла
Вияш рельс ден чыма Москваш.

АНТОНОВ ИВУК.
1940 ий июль.

Таче писатель-шамычын 2-шо республиканский конференцийышт почылтеш. Снимкыште марийский писатель ден поэт-шамыч. Первый радыште (шола гыч пурлашке) Н. С. Лекайн, Г. З. Ефруш. Кокымшо радыште (шола гыч пурлашке) Антонов Ивук, Казаков Миклай, Анатолий Бик.

Редакцийышкына кажне кечын 20-30 почеламут пура. Тыге икмыняр кече гыч мемнан „почеламут курык" лиеш, 100—150 почеламут кокла гыч иктыжымат тӧрлатыде печатлаш ок лий. Шӱдӧ гыч иктаж 2-3 почеламутым тӧрлатымек, вуно шке тӱсышкышт возыт.

Тунемше-шамыч почеламут возаш пеш куштылго паша шонат. Темым муаш, мут дене мутым келыштараш—почеламут лие,—манын шонышо-шамыч почеламут возымашым йонгылыш умылат. Почеламут возымо паша, йоча-шамыч, куштылго паша огыл. А. С. Пушкиным те чыланат паледа, тудын почеламутшо путырак сылне. Тудо ик почеламутшымак ала мыняр пачаш тӧрлатен, уэш-пачаш возен. Пушкиным изучатлыше профессор-шамыч пален налыныт: А. С. Пушкин южо почеламутшым 30 гана утла переписатлен, а 10—15 гана тӧрлатылмыже шуко гана лийын.

Тендан почеламутда нерген

Вот мемнан ончылно теле ден шыже темылан возымо 100 утла почеламут. Нунын кокла гыч иктыжымат газетыш колташ ок лий. Чылаштынат ик кугу ситыдымаш: сылнылык (художественность) уке. Шуко йоча-шамыч ритм ден рифма нерген огыт умло. Ме 17 январьыште лекше газетешна размер нерген умылтарен улына ыле, але тудым сайынак умлен шуктен огытыл.

Почеламутын сылнылыкше размерыште, рифмыште гына огыл, эше тудын сылнылыкше шонымашым келгын ончыктен моштымаште. Теве, примерлан, Казаков Миклайын „Поезд" почеламутшым нальына. Тудо поезд нерген воза, но тудын поездше Коммунизм станцийыш кая. Тыште поезд нерген гына каласыме огыл...

Темым мумеке, тудым онгайын, сылнын возен мошташ кӱлеш. Садлан поэтлан сылнын каласен моштымо йӧным шинчыман; эпитет, сравнений, метафора, гипербола, т. м. художественный прием-шамыч нерген лудаш кӱлеш. Эртак литературный теорийым гына лудын, тоже сайын возаш тунемаш ок лий, художественный произведенийым чарныде лудын шогыман.

Йоча-шамыч, тендан возымаштыда эн кугу ситыдымаш—сылнылык уке,—манын ойлышна. Кажнын почеламутшым посна ончыкташ гын, газетыште вер ок сите. Иктаж кок-кум пример дене умылтарена.

Мутлан, Кузнецов Алексей (Моркинский средний школа) воза:

„Кажне кечын куаналын
Рвезе-шамыч мунчалтат.
Каныш жапым нуно сайын
Пеш моштен вет эртарат".

Тыште размер уло. Размерже—хорей. Рифмат йӧра. Автор почеламутын йӱкланымыжлан кӧра гына куана дыр, но тыште сылнын каласымаш уке, ни тангастарымаш, ни эпитет, т. м. йӧным кучылтмо огыл, моло куплетшат тыгаяк улыт. Тыге чыла газетный статьям рифмоватлен возаш лиеш, но тудо художественный ок лий.

Южо возаш тӱҥалше-шамыч образно возаш тыршат, но шукыж годым йылме шотышто, шонымашым раш пуымо шотышто огыт шонalте.

Мутлан:

„Сур пыл дене леведалтын
Ший каваже..."

„Кава мландым леведын" маныт, а „кава леведалтын" огыт ман. Адак „Ший каваже"—манеш автор. Кава ший гай ок лий,—эпитет удачный огыл. Тудак „Первой лумжо теле тӱсым пуалеш" манеш. „Пуалеш" мут кок тӱрлӧ умлымашым пуымыж дене содержанийым ок рашемде.

Вес кугу ситыдымаш тыгае: шуко возышо шамыч образым шке гыч огыт кычал, а енгын возымым лудын, тушто сылне сӱретым ужын, тудымак шке йылмыж дене каласа. Теве ик йоча М. А. „С. М. Киров" лӱман почеламутым колтен. Тудо Казаковын „Сергей Мироныч!" почеламутшым лудын да, тусо сӱрет-шамычым шке семынже каласкала:

„Огеш мондалт нигунам
Декабрь кече... (т. м.)."

Тыге возымо почеламут оригинальный огыл. Шке семын, шке творитлен (оригинально) возаш тунемза!

Йоча-шамыч, те почеламутшым шукыжым каныш жап темылан (курык, ече, издер, каныш, кече, теле, т. м.) возеда, а школа илыш гыч, тунемме нерген, кружок-шамычын пашашт, тӱрлӧ предмет гыч (естествознаний, историй, географий, химий) лектын шогышо темылан нимомат ода возо. Тидат тендан возымаштыда кугу ситыдымаш. Тендан коклаште тугаят уло: яра жап годым научный книга да художественный произведений-шамыч лудмашым кудалтен, начар ойлымашым, начар почеламутым воза да переписатлылын редакцийлаш колтылеш. Тиде тендан эн кугу ситыдымашда. Кеч могай пашан мастерже лияш ончычак ышташ тунемшаш пашан историйжым, тудым кузе ышташ кӱлешыжым сай палыман. Садлан поэт, писатель лийнеда гын, йоча-шамыч, шомакын кугу мастарышт-шамычын возымыштым кӱрылтде лудман. Школышто туныктымо наукым сай да отлично тунемман.

Отв. редактор П. А. КЛЮКИН.

Э 1638. 1—17 Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.